

Politické občanství nových středních tříd, in Kultura protestu a politizace každodennosti

Radim Marada

Otevírání politické sféry v pozdně moderní společnosti vede k soupeření o interpretaci základních lidských práv, které se staly vrcholnou autoritou a součástí posvátného, od níž se odvíjí řád jednání jednotlivců a institucionálního uspořádání v kapitalistických společnostech liberálního státu. Spory o interpretaci základních práv představují diskurzivní půdu, z níž vyrostl intenzivní občanský aktivismus. Ten má prozatím povahu skupinových iniciativ, přes „nová sociální hnutí“ až po alternativní formy kritické profesionální praxe, která se liší od dominantních forem politické mobilizace. Vyznačuje se důrazem na diskurzivní složku a manifestní jednání, menší mírou organizační integrace do politického systému, vyšším důrazem na postmateriální hodnoty, volnější vnitřní organizační strukturou, mimopolitickými způsoby prosazování vlastních cílů a jistým radikalismem v kladení požadavků vůči formální politické moci. Tento radikalismus koresponduje s určitou sociální nezakotveností středních tříd, který se vymezuje v opozici vůči něčemu, co zaslouží kritiku či odsouzení. Střední třídy se v tradičním pojetí brání tomu, aby byly identifikovány s nižšími třídami a zároveň se jí nedaří ztotožnit se s dominantní třídou. Ze sociálně ekonomického hlediska jde o třídu, jež je materiálně i statusově závislá na stávajícím ekonomickém systému a kulturně politickém řádu, nemá tedy zájem na zásadní změně, zároveň je ale vystavena dopadům jejich krizí. První atribut ji odlišuje od vykořisťovaných tříd, jež nemají co ztratit, druhý od relativně úzké privilegované vrstvy, jež je vůči ekonomickým a sociálním krizím relativně imunní. Tradiční střední třída hledá své pevnější zakotvení a jistotu vně sociálně ekonomického systému a stává se tak silou, z níž mohla čerpat populistická morální tažení fundamentalistická náboženská hnutí a hnutí nacionalistická. Pro sekulární, kosmopolitní a kulturně relativistické nové střední třídy nejsou „tradiční zájmy“ atraktivní. Nové střední třídy se z jedné strany profesně uplatňují a formují v rozšiřujícím sektoru státně regulovaného trhu příležitostí (univerzitní učitelé, právníci, sociální pracovníci). S úlohou státu, jako regulátora dopadu ekonomických krizí jsou zároveň hájeny proti jejich dopadům. Z druhé strany je část nové střední třídy nositelkou flexibility, se svoji častou změnou zaměstnavatele či profese, více zaměstnání najednou, práce na zakázku atd. Občanská socializace je ovlivněna zmíněnou flexibilitou trhu práce a štítem státní regulace. Tato zkušenost poskytuje středním třídám relativní existenční jistotu a to se promítá v jejich vztahu k politice, což je činí otevřenější k určitému druhu radikalismu při formulaci nároků na politickou reprezentaci. Pružná pracovní doba je součástí etiky těchto vrstev a stvrzením jejich individualismu. Zvláštní součástí heterogenní nové střední třídy je i sílicí vrstva manažerů a s nimi spřízněných právníků, poradců či makléřů – s nimi se pojí často stereotypně pojí politický a kulturní starých středních tříd a ostentativní hédonistická spotřeba. Životní styl nové střední třídy se může významně lišit od typického stylu státních zaměstnanců. Dělnická třída je do značné míry integrována do systému především skrze osvojení si spotřebních vzorců středních tříd a masovou kulturu a rozšiřuje se o proletarizované vrstvy pracujících ze sektoru služeb: prodavače/ky, sekretářky, řidiče/ky hromadné dopravy, telefonní operátory/ky atd. Dnes již nevystačíme s objektivistickou představou třídního rozvrstvení na základě sociálně ekonomického vymezení. V individualistické společnosti s proměnlivou profesní strukturou a rozvrstvenými vlastnickými vztahy – jejímiž reprezentanty jsou nové střední stavy se zvýšenou tendencí fluktuovat, je dle Bourdie lepší se zaměřit na podobnosti, které se projevují v pozadí artikulovaných zájmů a politického přesvědčení (jde spíše o osobní dispozice, vzorce jednání, vkus, rejstřík emocí atd). – habitus. Novou střední třídu nespojuje jednotná doktrína individualismu, ale typický způsob, jak individualismus intuitivně chápou a realizují. Jde o sdílené kolektivní nevědomí reprezentované v kulturních formách. Identifikace tříd není

závislá na třídním vědomí, ale na kulturním kódování třídního jednání, které se odehrává především nevědomě. Pole třídního konfliktu není daností, ale je produkováno sociální praxí. Zaangažovaní kolektivní aktéři nejsou předdefinováni, ale utvářejí se kolektivní praxí. Přesto dle Marady není habitus zcela nezávislý na sociálně ekonomické pozici. Habitus často spojovaný s apatickými a hédonistickými středními vrstvami je zároveň kulturně psychologickou základnou radikálního občanského aktivismu, z kterého tyto vrstvy čerpají své ideové a motivační zdroje. Relativní zajištění vůči krátkodobým ekonomickým krizím umožňuje typickým představitelům nových sociálních hnutí ze středních vrstev lepší podmínky pro aktivismus než potýkání se s existenčními problémy nižších vrstev. Nová sociální hnutí přestavují svět, kde se antagonistický konflikt vede o kontrolu nad prostředky utváření identit. Nižší třídy jsou zasaženy více konfliktem práce a kapitál. Touha po dobrém životě je habituální výbavou středních tříd. C. Lasch z psychologického hlediska upozorňuje na „teatrální koncepci politiky a narcistní charakter“ typického pro střední vrstvy – radikálové mohli vykázat jen nepatrné druhotné výsledky za své oběti a důvodem jejich angažovanosti v radikální politice byl jen nový způsob sebedramatizace. Pro některé je alternativnost pouze záležitostí kulturního vkusu, která umožňuje se snadno ocitnout v opozici vůči něčemu (buržoazní kultuře), co už dříve ztratilo svoji jednoznačně dominantní kulturní účinnost. Soupeření o kontrolní prostředky utváření identit a spory o definice kvalitního života se odehrávají na pozadí interpretací a reinterpretací základních práv. V ideově destabilizovaném prostředí je nutné umět aktivně argumentovat, kompetentně komunikovat, abstraktně myslet atd., což může zajistit kulturní kapitál, který se nabývá z velké části v rodině. Kulturní kapitál je často habituální výbavou středních vrstev, z kterých pocházejí tzv. symboličtí analytici nových sociálních hnutí. Symboličtí analytici jsou schopni myslet a komunikovat způsobem, který jim umožňuje se profesionálně živit interpretací sociální zkušenosti (vědci, učitelé, novináři, marketingový a reklamní analytici, právníci, ekonomičtí analytici atd.) a představují účinnou sociální základnu kulturní změny. Mezi segmenty střední třídy se odehrává kulturní a politický konflikt o podobu společnosti, přestože sdílejí stejnou kulturně psychologickou základnu a habituální předpoklady, které je společně odlišují od vyšších i nižších tříd. Symboličtí analytici disponují schopností politizovat agendu politického systému tím, že se do tohoto systému integrují svým habitem lépe než příslušníci jiných tříd. Bourdieu rozlišuje tři způsoby tvorby politického názoru:

-je odvozeno z třídního étosu, jenž si udržuje bezprostřední morální zkušenost (typický pro nižší třídy).

-systematický politický sklon, politické principy přístupné logickému reflexivnímu prozkoumávání (typický pro nové střední třídy, poskytuje iluzi nezávislosti při tvorbě názorů na politické problémy).

-dvojstupňová volba; identifikace odpovědi, které jsou v souladu s linií určité politické strany (typický pro tradiční střední vrstvy).

Loajalita vůči tradičním pol. stranám doznává ze strany nových středních vrstev značného oslabení.

Mediální působení masové kultury je dvoupólové. Příjemce by měl disponovat schopností takové sdělení přijmout. Mediální svět můžeme vnitřně rozčlenit na technickou různorodost zdrojů (tisk, rozhlas, televize) a na různorodost oborovou či tématickou. Součástí diverzifikace je i kulturní a politické vymezování médií, a členění na seriózní a bulvární. Vnitřní členění umožňuje a) aby různé kategorie příjemců mohli dostávat informace a komentáře, o které stojí, b) aby se spotřeba mediálních produktů stala součástí životních stylů moderního člověka. Média fungují jako spotřební statky, které dokážou uspokojit různé segmenty trhu. Mediální ovlivňování je omezeno zájmy, vkusem a kompetencemi. Různě politicky orientovaní spotřebitelé čerpají různé politicky relevantní informace z různých médií. Součástí občanského habitusu je i důvěra ve vlastní interpretační kompetence. Příslušníci

nižších tříd se spíše staví k jakýmkoliv médiím nepoliticky, a jako kompetentnější spotřebitelé se nechají ovlivnit reklamou. Více ovlivnitelní jsou ti, co se cítí více kompetentními v samotné politicky relevantní interpretaci zprostředkovaných informací. Na formování podmínek občanské kultury se významně podílejí současná politická hnutí. Radikálně přednastavená sorta lidí volí typy zaměstnání podle uvědomělé politické pozice. Volba zaměstnání v kultuře protestu je mírou distance či blízkosti vůči mocenskému systému. Profesionální volba je polem soupeření o udělování politicky relevantních významů.